

PIJANY (202) *part praet pass impf i ai*

pijany (188), **pijan** (13), pijany *a.* pijan (1).

W formach złożonych a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie); w formach nie złożonych: -ân, -ana.

sg m N pijany (70), pijân (12); ~ (*attrib*) pijany (17); ~ (*praed*) pijân (12), pijany (10); pijân *BierEz*, *FalZioł*, *RejKup* (2), *BielKron* (2), *BudNT*, *WerGość*; pijany *GlabGad*, *Mącz*, *BielSen*, *PudłFr*, *WujNT* (2), *CiekPotr*; pijân : pijany *LibMal* (1:1), *GórnDworz* (2:2), *KochFr* (1:1). ◇ *G* pijaného (16); -ého (1), -(e)go (15). ◇ *D* pijan(e)mu (6). ◇ *A* pijaného (18), pijany (3); -ého (2), -(e)go (16). ◇ *I* pijanym (8). ◇ *L* pijanym (6). ◇ *V* pijany (1). ◇ *fN* pijaná (3), pijana (1), pijan(a) (1); ~ (*attrib*) -â (2); ~ (*praed*) -a (1) *BibRadz*, -â (1) *BielKron*. ◇ *G* pijan(e)j (2). ◇ *A* pijaną (1). ◇ *I* pijaną (1). ◇ *n G* pijan(e)go (3). ◇ [A pijan(e).] ◇ *pl N m pers* pijani (22). *subst* pijané (4); -é (3), -(e) (1). ◇ *G* pijanych (6). ◇ *D* pijanym (3). ◇ *A m pers* pijan(e) (6). ◇ *I m* pijanymi (2) *SkarŻyw*, *KlonWor*, pijanými (2) *KochTr*, *SarnStat*. ◇ *L* pijanych (1). ◇ *sg n D skostn* po pijanu (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

I. *W funkcji właściwej: często pity (1) : proch Saluificantis: [...] Może być y nathłzčno z winem białem pijan/ dla zachowania zdrowia. FalZioł V 73v.*

II. *W funkcji przymiotnika: związany z piciem napojów alkoholowych (201) :*

1. *Odurzony alkoholem; ebrius Mącz, Vulg, PolAnt, Cn; potus Mącz, Modrz, Calep, Cn; appotus, plenus vini, temulentus Mącz, Cn; vinolentus Modrz, Cn; madidus, madu(l)sa, vino sepultus, vinosus, volus aleator Mącz; inebriatus JanStat; ebriolus Cn (183) : BierEz C4; LibMal 1545/94v, 1554/194; RejKup c7 [2 r.]; RejWiz 67; Groźi Pan pyłnym y pijánym Iíráelitom/ przeto że y káplani vdáią fie ná pijaństwo Leop Is 28 arg, Is 28/1, 3; RejFig Aa5v, Ee3; Ale Anná [...] tylkoż wárgámi rułzáłá/ áni łychác było głófu iey: Y mnimał Heli áby piiáná byłá. BibRadz 1.Reg 1/13, 1.Reg 1/14, Judith 13/18; będąc połowie pijáni/ nie záchowáli fie pocźciwie/ iáko fie ná tym mieyfcu godziło. BielKron 116v; otołciem nie pijan/ abowiem bych był pijan/ nie tráfiłbych profto w łerce temu chłopięciu BielKron 114, 7, 62v, 71v, 128v; KwiatKsiąż D2 [2 r.]; Vino sepultus, Obzárty/ opiły/ piyány/ od piyanstwa zálnęły. Mącz 383d, 98d, 116c, 127c, 203b, 203c (16); RejAp 73; páthrzy oczy wytrzelzczywłzy/ á gdy nicz vřrzcć nie moze/ [...] rzecze. Albom ci ia pijan/ álbo łlep GórnDworz T2v, S6v, Aa7v, Aa8; RejZwierc Bbbv; RejPosWstaw [143²], [143²]v; BudBib Judith 13/18; BudNT Act 2/15; SkarŻyw 491; StryjKron 6, 482; KochFr 121; WerGość 237, 247, 256, 261; GórnRozm G2 marg; Calep 828a; Vrzędnik pijány łzkodnik pewny: y Pan łam nie wygra/ kiedy fie obżyra. GostGosp 18; WujNT Act 2/15; CiekPotr 61; CzahTr K3v, K4v, L; GosłCast 9; Pliáne łługi dziećiom łwym pokázowáli Spártáni/ chcąc by łprołność piiánłtwá w czás ználi. SzarzRyt D3v.*

W przeciwstawieniach: »pijany (będąc) ... trzeźw(i)o (3), trzeźwy (2), głodzien, łaknąć« (7): łłufłnie bronią łynowie trzeźwi oyczyzny/ od pijánych nieprzyációł BielKron 311v; WujJud 235; káždy łwoię wieczérzą vbiega iedząc: że ow więc głodzieⁿ/ á ow pijan. BudNT 1.Cor 11/19[21]; więcyy ich ieft/ ktorzi pijáni będąc łudziom złość czynią/ niź tych co trzeźwio ModrzBaz 82v; KochFr 33; PudłFr 45; WujNT 1.Cor 11/21.

W porównaniach (7): [z mleka kobyłego] wietłzy dymy y kurzawy w głowę włtępią, [...] ktore mozg zarażaią tak iż zda fie iako by pijany. GlabGad H5, N2; A záiłte dzyecyę nye ináčzey by człowiek

pijanya *GliczKsiąż* I6; *LubPs* S2; *GroicPorz* 114v; Stałem sie iakoby mąż pijany/ y iakoby człowiek [!] ktorego wino rozelflo *Leop Ier* 23/10; Przed Monarchą goły miecz ieden Pan piáftował/ Iakoby był pijany/ przed włzemi szermował. *BielSen* 9.

W charakterystycznych połączeniach: pijany(-i) chłop (4), człek, człowiek (6), kmiołek, ksiądz, lud (2), mąż, ludzie, ociec, pan, (3), poseł, sługa (3), świadek, urzędnik; pijany bardzo (2), dobrze, na poły, okrutnie (2), wielce; w połączeniu z imieniem lub nazwiskiem (10).

Przysłowia: Y což ma szalony przed pijanym pánem RejZwierc 218.

Bo w ten czas káždy rogáty: Ten Pan pijany bogáty. *PudłFr* 22.

Zwrot: »trzeźwić pijanego« (1): Czemu kapuła zwłáfcza kwafna trzeźwi pijanego człowieka GlabGad I3.

Wyrażenie: »pijany winem« (1): Włzyscy piiáni/ widzę/ á piianem y ia: Kto łczęściem/ á ia winem KochFr 121.

Szeregi: »sprosny i pijany« (1): [Mojżesz] niechciał sprofnemu y pijánemu ludu łkárbu onego pífmá Bołkiego/ y tablic oddać SkarŻyw 491.

»szalony albo pijany« (1): Który fye porywa ze łnu/ podobny szalonemu/ álbo wielce pijánemu. *GroicPorz* 114v.

»trzeźwy i pijany« (1): Dobra myśli/ [...] bądź zemną ztrzeźwym/ y z pijanym. *KochPieś* 4. [*Ponadto w przeciwstawieniach 2 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »po pijanu« = inter pocula a. vina, temulenter Cn (4): Pitacus Mitelenus pijanicę káżdego/ kiedy co wykroczył po pijánu/ dwoiáką winą kárác kazał. WerGość 214; *KlonWor* 68; [*WerReguła* 71].

~ *W przeciwstawieniach: »po pijanu ... trzeźwi, przetrzeźwiawszy« (2): ná kogo gniew trzeźwi chował/ tego po pijánu zabił StryjKron* 482; iefli po piiánu co złęgo pobroi/ Czełto sie oto potym przetrzeźwiawłzy znoi. *KlonWor* 70. ~

Przen (8) :

Wyrażenia: »krwią pijany« = który zamordował wielu; ebrius de sanguine Vulg (2): Y widziałem niewiáłtę onę piiáną krwią świętych/ y krwią męczennikow Iefufowych. WujNT Apoc 17/6, s. 878.

»ołtarz krwią pijany« = przesiąknięty wylaną krwią (1): Závždy fye kurzą/ závždy łą obláné Ołtarze moie/ y krwią pijáné. *KochPs* 74.

»szczęściem pijany« (1): Nieprzyaciela fwęgo/ łczęściem pijany/ Dmuchnieniem chce porázić *KochPs* 15 [*Cf też »pijany winem«*].

»pijany wieczor« = pijaństwo [w tym: pod pijany wieczor = w stanie nietrzeźwym (2)] (4): Pijany go wieczor zdrádził *BierEz* 31; *RejWiz* 30v; *KochPij* Cv; pod piiány wieczor tá fię kłotniá łtála *KlonWor* 69.

α. *W funkcji rzeczownika (86) : RejRozpr* G4 marg; *GroicPorz* mm marg; *RejWiz* 140; Pijanicá pijánego karał. *RejFig* Aa3, Aa3 [2 r.]; *SienLek* 57v; *Górndworz* Ddv; Szalony z mozgu nie thák winien bywa/ Iáko pijany czo chcąc ten dánk miewa. *RejZwierc* 218; V nas by pijánego káżdego łtłuc miano/ Ledwe by kijow z lálá doftátek dodano. *RejZwierc* 252, 3v, 17v, 60v, 62, 217v (11); *WujJud* 257v; my zás/ dla wymowki pijánłtwá/ łzey karzemy fwowoleńtwo pijanych *ModrzBaz* 82v;

SkarŻyw 130; piiánego y dzieći poczuią. *KochFr* 21, 21; [*Dyjonizyjus Syrakuzanus*] poštánowił: Iż ktoby pijánego [...] okradł/ zá to łromoty áni karánia wedle práwá nie odnioł. *WerGośc* 265, 227, 265 [2 r.]; *PudłFr* 21; *KochPij* Cv; *SarnStat* 706; Kto fię z piiánym łwárzy/ obraża owego Co go ná ten czás niemáłz/ w niebytności iego. *KlonWor* 70, 68, 69, 70.

W przeciwstawieniach: »pijany ... opilec (2), trzeźwi (5)« (7): *RejWiz* 137v; Bo piiány to iest czo nie wftáwicznie iedno iż mu fię teź to s czálem wpić tráfi. Ale opilec iefzcze niewie iefli żyw á iuz znowu konwie podle fiemie máca. *RejZwierc* 75v, 75v, 217v; *ModrzBaz* 82v [2 r.]; Trzeźwi/ w piiánych łpráwy nieugodzi. *KochFrag* 25.

W porównaniach (30):

~ *Jako comparandum* (28): *GlabGad* P7v; *RejKup* ł8v; nie łyłżał/ práwie iák piyány gdi náń kołácą. *LubPs* Sv marg, Y5v; [*trzeźwy*] gdy odstąpi tego/ Iż nie ma ná bączności rozumu łwiętego. Yuź teź iáko pijány z myłłami fię tacza *RejWiz* 137v; *BibRadz Iob* 12/25; *RejAp* 141v; *RejZwierc* 29v, 38v, 62, 75v, 158, 218, Bbbv; *BudBib Prov* 26/9; ludzie od złości [*sie*] niepowłściągáli/ owłzem/ iáko pijány w błoto głębiey w grzechy brnęli *CzechRozm* 89; *CzechEp* 232; bo człowiek nie rozumny/ pyłzny/ łákomy/ na krzywdę chćiwy/ rownie iest iáko pijány *GórnRozm* H3; *SkarKaz* 675b. Cf *Zwroty*.

Jako comparatum (2): Pijány łmierdzi iáko pyes przez łciánę/ Gdy łkwárnę miece á wieczorną pyánę. *RejZwierc* 217v; Piwo gdy kiłnie wnet wyrzući włzytko/ Tákże pijány áż náń pátrzyć brzydko. *RejZwierc* 218. ~

W charakterystycznych połączeniach: *pijanego przygoda, sprawa, swowoleństwo; pijanym czynić* (3).

Przysłowia: *RejWiz* 137v [2 r.], Dd; Pijány máło s łzalonym iest rozny *RejZwierc* 218; *WerGośc* 243; Zá rowno v mnie chodzą piiáni y głupi *KlonWor* 69. [Ogółem 6 r.]

RejKup ł8v; Lecź rádźeć dierz fię cnoty by piyány muru/ Niechcełzi mieć z nietrefnych przymówek kápturu. *RejZwierc* 29v, 38v, 237; [boś ty włzytek twóy przekład z Bibliiéy Brzélkiéy wźiał/ włzędzie fię iey trzymáiąc iáko piiány płotu *ŁaszczRecepta* 10]. [Ogółem 4 r.]

Pijány z niemem rowna fię bydłeciem/ Mogąc być wołem czyni fię cielęciami. *RejZwierc* 218, 62, 218, Bbbv. [Ogółem 4 r.]

W pijánym narychley náture poznác *RejWiz* 117v marg, 117v, Dd4.

Dzyecyę á piyány rádzi prawdę powyedzą. *GliczKsiąź* 16; *KlonWor* 68.

Zwroty: »chodzić jako pijany« (2): chodzili iáko pijani á iáko nápoły martwi *RejAp* 148, 141v.

»jako pijany się chwiać« (1): Ziemiá iáko piiány ták fię chwiać będzie [*Agitando agitabit se terra sicut ebrius*] *BibRadz Is* 24/19.

»taczać (a. toczyć a. zataczać) się jako pijany, pijanemu podobny« = *motare sicut ebrius Vulg* [*szyk zmienny*] (4:1): *RejRozpr* Hv; *RejWiz* 137v; *Leop Ps* 106/27; *RejAp* 148v; [*Żeglarze*] Taczáią łye pijánym podobni [*Vulg Ps* 106/27]: mądrołci Niełtawa przeciw morłkiy łrogołci. *KochPs* 165.

»trząłć się jako pijany« (1): Zálmućili fię y trzełfli fię iako piáni [*moti sunt sicut ebrius*] *WróbŻołt* 106/27.

»wyrzeźwiać pijanego« (1): *Discutit ebrietatem porrus, Wygania piyańłtwo/ To yełt wyrzeźwia piyánego. Mącz* 339a.

Szeregi: »pijany i hułtaj« (1): O Vrzędzie/ ktoryby się o domowy pokoy ftárał/ proznuiące z Miáftá wyganiáiąc/ á pijáne y hułtáie [*ebrios ac maleferiatos*] karząc. *ModrzBaz* 36.

»pijany a szalony« [*szyk zmienny*] (2): *RejAp* 141v; gdy fię dobrze ízalonemu á pijánemu przypátrzymy/ tedy obaczy to káždy/ iż ízalony od pijánego ni czym nie íest róžny *WerGość* 243.

a. *Charakterystyczny dla pijanego człowieka* (2) :

Wyrażenie: »pijana twarz« (2): *GlabGad* N2; [*chłop*] Szátę zgmiotł/ oćiera fię/ idzie do kościoła: Twarz pijána/ zapuchła/ viádlá go pńczoła. *BielSjem* 23v.

2. *Wykonany, popełniony pod wpływem alkoholu* (9) : Temulenter, Pijánym obyczáyem/ opiwfyz fię. *Mącz* 444a; Aby káždy zuchwálec/ ták długo był w wieży. Ažby s niego wypádły pijáne paraty/ Tákby rychley okrocił domowe gámraty. *BielSat* D; Piiáné moje rymy/ bo y íam rad piię. *KochFr* 100, 127; Bo nierobiłby drugi/ iednož ná kufel nieftawa. Zá czym y robotá pijána *PowodPr* 74; *CzahTr* K3v; *KlonWor* 69.

W charakterystycznych połączeniach: *pijany(-a, -e) obyczaj* (2), *paraty, postępek, robota, rymy* (2).

Wyrażenie: »pijane zwady« (2): Nie chciałem tego [...] zámilczęć/ áby fię tych złá przygodá á bárzo głupią drudzy karali á ítrzegli fię pijáných zwad *BielKron* 334v; *VotSzl* C3.

3. *Powodujący stan nietrzeźwości (o napoju)* (8) : *SkarŻyw* 492; Pan Bog [...] wżytkim íynom á potomkom iego [*Aarona*]/ íłuznie był rofkazał/ áby nie pili winá/ ani žadney pijánye rzeczy/ kiedy mieli wniść do Kościoła Páńského *WerGość* 258; Kto fię obžerał/ ábo opijał: teraz niechay pości/ y nic pijánego nie pije. *WujNT* 12, 194; [*WerReguła* 71; Temetum Wein der bald truncken macht Pijáne Wino. *ArtNom* D3v].

Wyrażenie: »napoj pijany, picie pijane« = *sicera Vulg* (3:1); *Leop Luc* 1/15; káždy ktory [...] chciał fię poświęcić Pánu Bogu/ musiał fię wítrzymáć od winá/ y od wżzego napoiu pijánego. *WerGość* 259; *WujNT Luc* 1/15, s. 194; [*BiałPos* 41].

4. *Spowodowany pijaństwem* (1) :

Wyrażenie: »pijane dymy« (1): Iesli ma piiánicá mozg y rozum zdrowy? Prawdá iż w ciemnym dymie nie widziłz y íłońcá: [...] Ták też piiáne dymy/ płomyk [...] Rozumu [...] Zácmiáią *KlonWor* 69.

Synonimy: **I.** *pity*; **II.1.** *opiły*; **a.** *opojca, pijak, pijanica*.

Cf **PIJĄĆ, NIEPIJANY, PIJANICA, PIJAK, PIJAŃSKI**